

Гук О. В.
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

РОЗУМОВЕ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА

У статті розкриваються погляди видатного українського педагога ХХ століття Г. Ващенко на проблеми розумового виховання молоді. Аналізується його реальний доробок в галузі педагогічного знання.

Вступ нашої держави у ХХІ століття характеризується значними і швидкими змінами як в економічному, так і в соціальному житті. Тому суспільство повинно бути готовим не лише сприймати зміни в соціально-політичному житті, а й продукувати нові ідеї, заперечувати старі, щоб не стояти осторонь прогресу людства, не бути пасивним спостерігачем.

Проблема адаптації молоді людини в умовах швидкоплинних і кардинальних соціально-політичних і техніко-технологічних змін є одним із мотивів доцільності розвитку інтелектуальних та розумових можливостей особистості, формування її творчого потенціалу.

Поза увагою не можна залишити той факт, що в останні роки в Україну повернулося ім'я видатного українського педагога, професора Григорія Ващенко – яскравої постаті української інтелігенції, яку спіткала трагічна доля жити і померти в еміграції.

Григорій Ващенко на початку ХХ ст. учительював в різних гімназіях в Україні, а також в Грузії, і весь набутий великий педагогічний досвід він використовував в часи творення Української держави в 1917–1920 рр., організовуючи учительські курси і школи та проводячи просвітницьку роботу серед населення Полтавщини. В 1927 році Г. Ващенко стає професором Педагогічного інституту. Його наукова праця “Загальні методи навчання” служила підручником для педагогічних інститутів в Україні.

Емігрувавши в Німеччину Г. Ващенко очолив кафедру педагогіки в Українському Вільному Університеті, а також став ректором Української Богословської Академії в Мюнхені. І чи не найбільше своєї праці вклав професор Ващенко у справу національного виховання української молоді в умовах діаспори. Він залишив багату спадщину теоретика й практика, чії твердження щодо навчання і виховання не втратили своєї актуальності й сьогодні. Це, зокрема, такі ґрунтовні праці, як “Виховний ідеал”, “Загальні методи навчання”, “Система навчання”, “Система освіти в самостійній

Україні”, а також ряд статей, які друкувались в тогочасних періодичних виданнях.

Найбільш загальні відомості про життя й педагогічну діяльність Григорія Ващенка містяться у матеріалах роботи Всеукраїнського конгресу Педагогічного Товариства імені Григорія Ващенка, публікаціях Омеляна Ковалю (Бельгія), Гьотца Хілліга (Марбург, Німеччина), Анатолія Погрібного. Деякі важливі проблеми, які прямо чи опосередковано відносяться до теми нашого дослідження, містяться в працях А. Алексюка, А. Бойко, О. Гентош, Б. Павліва, О. Вишневського, П. Кононенка, В. Майбороди, М. Стельмаховича. Проблема виховання молодого покоління присвячене дисертаційне дослідження Г. М. Бугайцевої. Разом з тим проблеми освіти молоді, її розумового розвитку не стали темою спеціального дослідження науковців. Тому мета даної статті – розкрити та проаналізувати погляди Ващенка на розумове виховання молоді.

“Педагог-державник обґрунтував у своїх працях і концепцію, і програму, і методологію, і методику виховання, озброїв нас підходами, як саме належить формувати українського патріота, сиріч нормального громадянина нормальної, європейськи зорієнтованої держави, – підкреслює у своїй статті Анатолій Погрібний. – І то, знову нагадаємо, робив він це ще тоді, коли обриси незалежної України і не проглядалися” [5, с. 10].

Проблеми розумового виховання та освіти молоді займали одне з провідних місць в працях багатьох педагогів, не залишився осторонь цих питань і професор Григорій Ващенко.

У своїй творчій діяльності Г. Ващенко значну увагу приділяв завданням освіти і розумового виховання української молоді. Він зазначав, що перед українським народом стоїть важливе завдання – піднести на високий рівень свою духовну культуру, освіту, науку, стати врівень з передовими народами Європи та Америки.

Розглянемо завдання української системи освіти щодо забезпечення гармонійного розвитку людини. Г. Ващенко вказує на 4 основні завдання (рис. 1).

Гармонійність педагог розуміє не як розвиток усіх властивостей людини до однакового рівня, а як “певну цілісність, при якій кожна здібність посідає в особі те чи інше місце у зв'язку з роллю її в нашому житті і діяльності” [1, с. 183].

Особливу роль у вихованні молодого громадянина Григорій Ващенко відводив вихованню прагнення до знань та освіченості. “...в минулому ми

маємо ще один скарб, яким ми справедливо можемо пишатись. Це засвідчена віками любов нашого народу до знання й науки. Її він виявив ще в княжі часи, коли Україна була однією з найосвіченіших країн Європи. Виявив він її й у XVI–XVII століттях, коли, не зважаючи на тяжку боротьбу з поляками, спромігся zorganizувати численні школи, а між ними й славетну Києво-Могилянську Академію, яка стала розсадником високої освіти на цілу Східну Європу. В ній училися не тільки українці, а й росіяни, болгари, серби, румуни. Українці виявили великі здібності до науки й освіти й після того, як опинились під владою Москви. Вони стали справжніми просвітителами Московщини: zorganizували там школи різних типів, працювали в них як викладачі й адміністратори” [6, с. 164].

Рис. 1

Завдання інтелектуального (розумового) виховання молоді можна сформулювати виходячи з положень сучасної педагогіки і з характеристики інтелектуальних властивостей народу. За Ващенко інтелектуальні властивості народу міцно пов'язані з його темпераментом, побутом і політичним станом, а рівень інтелектуального розвитку народу виявляється в його культурних здобутках, особливо в галузі науки і техніки.

Тому Григорій Ващенко зазначав, що "Сучасна педагогіка стоїть на тому, що в навчанні треба органічно сполучувати зміст і форму, що, подаючи учням знання, слід у той же час дбати про розвиток т. зв. формальних здібностей інтелекту. Тому загальне формулювання мети

інтелектуального виховання нашої молоді може бути таким: 1) дати нашій молоді ґрунтовні й систематизовані знання, що стояли б на рівні сучасної науки й відповідали вимогам, що ставить перед нашим народом історія; 2) розвинути у молоді т.зв. формальні здібності інтелекту, як-от: спостережливість, пам'ять, творчу увагу й логічне мислення, враховуючи при цьому психічні властивості українського народу” [2, с. 72].

Григорій Ващенко стверджував, що реалізувати перше завдання інтелектуального виховання – це значить виробити у молоді певний науковий світогляд. Причому цей світогляд має бути ідеалістично-християнський. Педагог вбачав небезпеку в тому що “більшовицький матеріалізм опанував більше, ніж шосту частину світу”. Він продовжує: “Але коли йде питання про виховання молоді, то не треба забувати, що матеріалістичні тенденції давно вже проникають у науку, мистецтво, мораль і політику. Тому перед культурними діячами сучасності постало складне й відповідальне завдання – переглянути спадщину минулих віків і на основі ідеалізму створити нові концепції. Ця робота почалася ще до останньої війни в галузі науки, зокрема природознавства та соціології. Починається вона і в галузі мистецтва, зокрема літератури, а також у галузі моралі й філософії” [2, с. 73]. Вирішення цього питання Григорій Ващенко пов'язував, перш за все, з українськими релігійно-моральними традиціями. “Отже, борючись за ідеалістично-християнський світогляд у цей надзвичайно відповідальний період нашої історії, треба особливу увагу звернути на викладання релігії в школі. Зокрема, треба ретельно переглянути програму його під тим оглядом, щоб учень, закінчуючи загальноосвітню школу, мав певне уявлення про догми Церкви й християнську мораль, про історію Вселенської Церкви й Церкви української. Ці знання не мусять бути зовнішнім нашаруванням у голові учня, а стати органічною частиною його світогляду” [2, с. 75].

Ващенко також вважав, що дуже мало система освіти працює на реалізацію другого завдання інтелектуального виховання молоді: “Вироблення суцільного ідеалістичного світогляду у процесі шкільного навчання молоді має сполучуватись з розвитком так званих формальних здібностей інтелекту учня. Не можна сказати, щоб школа нічого не робила в цьому напрямку. Але ця робота здебільше провадиться без плану й без чітко поставленої мети. У процесі такої роботи інтелектуальні здібності учня розвиваються, але цей розвиток іде, так би мовити, стихійно, через що не досягається бажаного рівня його, а іноді він іде навіть невірними

шляхами. Зрозуміло, що правильна постава виховання інтелектуальних здібностей молоді може бути збудована лише на психологічних засадах. Не знаючи природи цих здібностей і законів розвитку, не можна їх доцільно виховувати” [2, с. 77-78].

Виконання другого завдання інтелектуального виховання педагог бачив у розвитку творчої фантазії і логічного мислення української молоді. Ващенко зазначає: ”...виховання пам'яті в школі має бути міцно пов'язане з вихованням творчих здібностей учня: творчої фантазії й логічного мислення, що становлять основну мету культури т. зв. формальних здібностей інтелекту... основна риса типу логічного мислення та, що воно має за вихідний і кінцевий моменти певну проблему. Остання може мати характер теоретичний або практичний. Тому й проблеми мислення можна поділити на теоретичні та практичні” [2, с. 80-81].

Отже, як аксіома звучить висновок відомого вченого: “Педагогіку майбутнього можна будувати лише на засадах такої філософії, що визнає абсолютні вартості, такі, як Добро, Краса, Істина, Свобода” [3, с. 92].

Педагогічні погляди Г. Г. Ващенко на інтелектуальне виховання формувалися на основі творчого осмислення ідей К. Д. Ушинського, якого він глибоко шанував, вважав його українцем, хоча той і писав російською мовою, і, як зазначає Г. Ващенко, “подібно до Гоголя, мав українську душу”. Г. Г. Ващенко розвивав ідею народності, поділяв думку К. Д. Ушинського щодо вирішального значення у вихованні рідної мови, доводив, що другою основою виховання у педагогічній системі К. Д. Ушинського є релігія, третьою – наука, а четвертою – праця, розумова і фізична. Дуже близькі К. Д. Ушинський і Г. Г. Ващенко в своїй переконаності щодо національної природи виховання.

Г. Ващенко розкривав важливу роль школи в інтелектуальному розвитку дітей. Порівнюючи дошкільника і школяра, педагог зауважував, що якщо для першого найхарактернішою є гра, то для школяра – навчання, в якому на перший план виступає мислення [4, с. 303].

Важливим, на думку науковця, є необхідність найретельнішого використання в навчальному процесі досягнень психології щодо перебігу інтелектуальних процесів і логічного мислення, пам'яті різних типів (логічна, механічна, зорова, слухова), процесів засвоєння, забування уваги тощо [4, с. 378].

Г. Ващенко заперечував авторитаризм педагога у вихованні, в тому числі у формуванні знань, розвиткові інтелекту учнів.

Щодо процесу виховання взагалі, він зазначав, що вихованець не повинен бути пасивним виконавцем волі педагога. Вихованець – розумна істота, особистість з певними індивідуальними властивостями, покликанням. Вихованець не має морального права насильно ламати особистість вихованця. Ігноруючи його психічні властивості.

Звертаючись до розумового виховання Г. Ващенко підкреслював, що і в ньому не можна застосовувати авторитаризм. Це може дати тільки жалюгідні наслідки. Він зазначав, посилаючись на практику, що насильством важко “вбити” в голови якісь знання. Адже, на його думку, “Коли вихованець учиться лише з наказу, без усякого зацікавлення, коли мотивом, що спонукає його до навчання, є лише страх перед карою або низькою оцінкою, знання з великим трудом засвоюються ним, вони не стають органічною частиною його “Я” і тому скоро забуваються як щось непотрібне, ззовні накинуте” [4, с. 204-205].

Г. Ващенко дотримувався думки, що для розумового виховання важливою є атмосфера, в якій відбувається засвоєння учнями знань, розвиток їх розумових здібностей. Він критикував шкільне навчання в якому панує нудота, коли воно є нецікавим за своїм змістом, формальним, таким, що мало відповідає психіці дітей, коли діти з примусу слухають пояснення вчителя і виконують шкільні завдання.

Тому важливого значення у навчанні, розумовому вихованні учнів Г. Ващенко надавав добору навчального матеріалу, методам його викладання учителем та вивчення учнями. Особливу увагу він звертав на організацію самостійної навчальної праці учнів, доцільну методіку виконання шкільних завдань. При цьому, зауважував педагог, слід враховувати вік учнів, не переобтяжувати домашніми завданнями, чітко дотримуватись вимог до чергування розумової праці з перебуванням на свіжому повітрі, відпочинком і т. д. [4, с. 377].

Таким чином, Г. Г. Ващенко не тільки вдумливо обґрунтував свої погляди на інтелектуальне виховання молоді, а й пропагував передові ідеї вітчизняних педагогів, виявляючи своє позитивне ставлення до них.

Український педагог-державник Г. Ващенко, як свідчить аналіз педагогічної літератури надавав великого значення вихованню молоді освіченої людини, вважаючи інтелектуальне виховання провідним завданням навчального процесу. На наш погляд твердження Ващенко щодо взаємозв'язку наукових знань та виховання молоді залишається актуальним і в сучасних умовах.

Такою хотів бачити Україну її великий патріот Г. Г. Ващенко. Такою вона мусить стати зусиллями молодих поколінь українців, вихованих системою національної освіти і виховання, на розбудову якої віддано і безкорисливо працював педагог-державник.

Використана література:

1. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал: підруч. для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Г. Г. Ващенко // Пед. т-во ім. Г. Ващенка. – 3-є вид. – Полтава: Полтав. вісн., 1994. – 191 с. – (Твори; Т. 1).
2. Ващенко Г. Загальні методи навчання: підруч. для педагогів / Г. Ващенко. – К.: Укр. видавничча Спілка, 1997. – 410 с.
3. Ващенко Г. Г. Основні проблеми педагогіки майбутнього / Г. Г. Ващенко // Педагогіка толерантності. – 1998. – № 2. – С. 86-93.
4. Ващенко Григорій. Виховання волі і характеру: підручник для педагогів / Г. Ващенко. – К.: “Школяр”, 1999. – 385 с.
5. Погрібний А. Педагогічні концепції видатного вченого-державника / А. Погрібний // Освіт. дайджест. Акцент-панорама. – 2003. – № 2. – С. 5-10.
6. Хвороби в галузі національної пам’яті / Всеукр. пед. т-во ім. Г. Ващенка. – К.: Школяр – “Фада” ЛТД, 2003. – 336 с.

Гук О. В. Умственное воспитание украинской молодежи в педагогическом наследии Григория Ващенко.

В статье отражены взгляды выдающегося украинского педагога XX века Г. Ващенко на проблемы умственного воспитания молодежи. Анализируются его реальные наработки в сфере педагогического знания.

Нук О. V. Intellectual education of Ukrainian youth in the pedagogical heritage of Hryhoriy Vashchenko.

The article deals with the problems of youth intellectual education in pedagogical heritage of the famous Ukrainian pedagogue of the XXth century H. Vashchenko. The real contribution in the sphere of pedagogical knowledge has been under analyses.

**Дворнікова Н. С.
Карпатський інститут підприємництва**

**УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ
У ВІТЧИЗНЯНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

У статті показано, що найбільш ефективними шляхами демократизації засобів управління навчально-виховним процесом у вітчизняних ВНЗ є реформування системи фінансування, залучення коштів як державного бюджету, так і альтернативних джерел фінансування, пріоритетність регіональної спеціалізації фахової діяльності, удосконалення теоретичних та методологічних засад, застосування сучасних інформаційних технологій, заохочення особистісного саморозвитку.